

מבוארות הקבלות שמקבלת האשה על עצמה, את השבועות ואת האלות ואת הקללות, שמחיל עליה הכהן.

וכך אמרה תורה:

א. צוואה — "והשביע אותה הכהן" —

תיבות אלו אינן מן הקללות, אלא הן הצוואה הראשונה, שמצוה על הכהן לומר לאשה כך.

ב. קללה — "ואמר [הכהן] אל האשה: אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך — הנקי, ממי המרים המאררים האלה".

ומשמעות הדברים היא:

אבל אם שטית — לא תינקי!

וזה קללה הבאה מחמת ברכה, שהרי ממילא משמע ממנה, שאם כן שטית טומאה תחת אישך, אז לא תינקי.

ג. אלה — "ואת, כי שטית [ואולם, את אם כן שטית] תחת אישך, וכי נטמאת, ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך [כי אז] יתן ה' אותך לאלה ולשבועה".

ופסוק זה הוא פסוק של אלה.

אלא שכאן הפסיק הכתוב את האלה, בצוואה נוספת, ואמר: (1)

זה שאמרה תורה: "עליו" הוא דוקא, וצריך ליתן עפר תחילה.

וזה שאמרה תורה: "מים חיים אל כלי", ללמד הוא בא שתהא חיותן של המים בכלי, כלומר, שלא ישאב המים בכלי אחד, ומשם יתנו על הכלי שבו האפר, אלא ישאב מן המעיין בכלי שבו האפר!?

ומשינן: כיון שיש לפרש את הפסוקים כך, ויש לפרש את הפסוקים אחרת, מסתבר יותר לפרש שהאפר ניתן על פני המים.

כי מה מצינו בכל מקום, כגון בסוטה (19) — מכשיר ניתן למעלה, (20) כי העפר הוא המכשיר את המים להשקאה.

אף כאן, גבי פרה — המכשיר הוא זה שניתן למעלה, והוא האפר המכשיר את המים להזאה.

מתניתין:

ז' - א פרשת סוטה נחלקת לשלשה ענינים:

האחד, "צוואות", שהם הפסוקים בהם מצווה התורה מה לעשות בענין סוטה.

השני, "שבועות, אלות וקללות", שהם הפסוקים בהם מבוארות השבועות, האלות והקללות שיחולו על האשה, על הצד שזינתה.

והשלישי, "קבלות", שהם הפסוקים בהם

20. שהרי אפילו רבי שמעון מודה, שצריך ליתן לכתחילה עפר למעלה, רש"י תמורה יב ב.

1. כן הוא פשוטו של מקרא, וכמו שפירש רש"י בקדושין סב א, ד"ה היינו; וראה בהערות

19. והוסיף עוד רש"י, שגם גבי דם ציפור, המכשיר — דהיינו הדם — הוא למעלה; ולא ביאר רש"י למה נקראו העפר האפר והדם "מכשירין".

ד. "והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה.

ואמר הכהן לאשה"

זו צוואה שניה, ואינה קללה:

ה. אלה שבועה וקללה – "יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך, בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה. ובאו המים המאריים האלה במעיק, לצבות בטן ולנפיל ירך" –

ו. קבלה – "ואמרה האשה אמן אמן" [זו קבלת שבועה של האשה ואינה אלה].

וסיים הכתוב ואמר: "וכתב את האלות האלה הכהן בספר, ומחה אל מי המרים".

המשנה שלפנינו עוסקת בכתיבת המגילה של סוטה, ובמחיקתה. ומביאה המשנה מחלוקת של שלשה תנאים איזה חלק מפרשת סוטה האמורה בתורה נכתב, ונמחק על המים.

בא לו הכהן⁽²⁾ לכתוב את המגילה.⁽³⁾

מאיזה מקום בפרשה הוא כותב:

מתחיל לכתוב מאחרי הצוואה הראשונה, דהיינו, **מ"אם לא שכב איש אותך"**.

וממשיך וכותב: "ואם לא שטית טומאה תחת אישך, הנקי ממי המרים המאריים האלה".

"ואת כי שטית תחת אישך, וכי נטמאת, ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך".

ואינו כותב את תחילת הפסוק שלאחריו, דהיינו: **"והשביע הכהן את האשה** בשבועת האלה, ואמר הכהן לאשה", היות ומלים אלו, לשון צוואה הן!

אלא לאחר שכתב: "ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך", מדלג, **וכותב:**

"יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה. ובאו המים המאריים האלה במעיק לצבות בטן ולנפיל ירך".

ובזה נסתיימה כתיבת המגילה.

ואינו כותב את סוף הפסוק: **"ואמרה האשה אמן אמן"**, כי זו קבלה שמקבלת האשה על עצמה את השבועה ואת האלה, ואינה מן האלות.

עד כאן דברי תנא קמא [שהוא רבי מאיר].

רבי יוסי אומר: משהתחיל לכתוב את הפסוק שאחר הצוואה הראשונה, שוב לא היה מפסיק בכתיבת הפרשה כסדרה, אלא

שבגמרא מדברי רש"י שם, שמכל מקום פסוק זה נדרש גם כהמשך לאמור לפניו.

2. וכמו שכתב הרמב"ם [סוטה ד ט], שאם כתבה ישראל או כהן קטן, פסולה.

3. קודם שהוא כותב את המגילה הוא משביעה בפה, וכמבואר בגמרא לקמן יז ב, וראה "משנה למלך" סוטה ג א, באמצע דבריו: "ודע, דאע"ג דמתניתין וכו'".

דהיינו "יתן (7) ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך, בתת ה' את ירכך נופלת, ואת בטנך צבה. ובאו המים המאירים האלה במעייך לצבות בטן ולנפיל ירך".

והוסיף הכתוב ואמר "האלות" [באות ה' יתירא], באה האות ה' המיותרת ללמדנו, לרבות את הקלות הבאות מחמת ברכות.

דהיינו, "אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך, הנקי ממי המרים המאירים האלה", שמשמע מכאן: אבל אם שטית — לא תינקי!

והוסיף ואמר הכתוב: וכתב את האלות "האלה".

"אלה" לשון מיעוט הוא, שמשמע אלה ולא אחרות, ובא הכתוב למעוטי קלות שבמשנה תורה, בפרשת כי תבוא, שאף הן נקראו "אלות", וכמו שנאמר [דברים כט יח]: "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת", לומר שאין הכהן צריך לכתוב במגילת סוטה את האלות הללו.

וכיון שהוסיף הכתוב ואמר "האלה" [בתוספת אות ה' יתירא], בא הכתוב למעוטי צוואות שבפרשה.

כלומר, שאינו כותב את הצוואה השניה, ולא

היה ממשיך וכותב אף את הצוואות שבתוך האלות, ואף את קבלת האשה שבסוף הפרשה. (4)

רבי יהודה אומר: כל עצמו אינו כותב, (5) כלומר: יזהר בעצמו שלא יכתוב אלא את האלות לבדן, דהיינו:

"יתן (6) ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך, בתת ה' את ירכך נופלת, ואת בטנך צבה. ובאו המים המאירים האלה במעייך לצבות בטן ולנפיל ירך".

ואינו כותב את סיום הפסוק: "ואמרה האשה אמן אמן".

גמרא:

ומפרשת הגמרא: במאי קא מיפלגי שלשת התנאים: רבי מאיר [תנא קמא], רבי יהודה ורבי יוסי? —

במאי קרא קמיפלגי!

בדרשת הפסוק הזה נחלקו, שנאמר "וכתב את האלות האלה הכהן בספר".

רבי מאיר סבר: כיון שאמר הכתוב "וכתב את האלות", שמשמעותן היא אלות ממש,

4. כן כתב רש"י, וכן מפורש בגמרא.

5. כתב רש"י ד"לישנא בעלמא הוא".

6. מבואר מלשון המשנה, שאינו מתחיל מתחילת הענין "ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת, ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך", וראה מה שיתבאר בזה בהערות

שבגמרא.

7. נתבאר על פי רש"י שכתב: "אלות ממש: יתן ה' אותך, ובאו המים המאירים", ומשמע, שאין נכלל ב"אלות" אלא האלה עצמה ולא תחילתה, דהיינו: "ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת, ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך"; ולמד רש"י לפרש כן, משום שכן נראה

תאמר: כיון שהתחיל בקללה הבאה מחמת ברכה הכתובה לפניו, שוב לא ידלג.⁽⁸⁾

וכצו כן, למעט קבלות "אמן", שאינו כותבן במגילה.

ורבי יוסי, הסובר שלא היה מפסיק, סבר:

כולהו דרשות אכן דרשינן כדקאמרת [כאשר פירש רבי מאיר], מלבד הי"א יתירא של "האלה", שלרבי מאיר הוא בא למעט צוואות וקבלות. ואילו רבי יוסי סובר שבהכרח אין לדרוש כן, אלא דרך הכתוב הוא.

שהרי נאמר "וכתב את האלות", ו"את" יתירא באה לרבות כתיבת צוואות [כלומר: צוואה שניה], וקבלות אמן של האשה, שאף אותם יכתוב.

ואילו רבי מאיר — "אתים" לא דריש!

ולכן דורש הוא את האות הי"א יתירא, למעט צוואות וקבלות.

ורבי יהודה, הסובר שכותב רק מ"יתן ה' אותך", וכן אינו כותב את הקבלה שבסוף הפרשה; טעמו הוא:

כולהו הי"א שנאמרו בפסוק — במיעוטי דריש להו [למעט הם באים, ולא כרבי מאיר הדורש הי"א אחת לריבוי והי"א אחת למיעוט], וכך הוא דורש:

"אלות": אלות ממש.

"האלות": למעוטי קללות הבאות מחמת ברכות.⁽⁹⁾

"אלה": למעוטי קללות שבמשנה תורה.

"האלה": למעוטי צוואות וקבלות.⁽¹⁰⁾

דורש את הפסוק: "הנקי [כאילו אמר הכתוב חנקין] ממי המרים האלה ואת כי שטית" [כלומר, אם שטית — חנקי!] ניחא בפשיטות.

8. נתבאר על פי רש"י; וראה מה שיתבאר בזה בהערה בהמשך הענין.

9. לכאורה תמוה, שרבי מאיר נצרך לריבוי ללמד שכותב קללות מחמת ברכות, ואילו רבי יהודה נצרך למיעוט שלא לכתוב קללות מחמת ברכות!?

וראה מה שכתב בזה ב"קרבן אורה", ובמה שהעיר על דבריו ב"עבודת דוד" כאן.

10. לכאורה צריך ביאור: לפי מה שכתב רש"י בדברי רבי מאיר, שלכך צריכה התורה למעט קבלות, משום שהייתי אומר כיון שהתחיל לא

מדברי רבי יהודה שאינו מרבה אלא אלות ממש, ולדעתו אינו כותב אלא מ"יתן ה' אותך".

ואם תאמר: אם כן למה כותב הוא פסוק זה [וכמבואר בהדיא במשנה לדעת רבי מאיר], והרי לא מצינו ריבוי לזה!?

ויש לומר, שהיות וכבר התחיל לכתוב מהפסוק: "אם לא שכב איש אותך", שוב אינו מדלג באמצע, ועל דרך שכתב רש"י בד"ה צוואות, שלכך הוצרכה תורה למעט את הצוואות, כדי שלא נאמר: כיון שהתחיל שוב לא ידלג, ואם כן יש לומר, שלא מיעטה התורה אלא את הצוואות, ולא פסוק זה שהוא תחילת ענין האלה עצמה, [וראה מה שכתב בזה ב"דבר שאול" סימן כה אות ב].

ולשיטת רש"י בקדושין שהובאה בהמשך הסוגיא בהערות, שכל עיקר מה שהוא כותב את הקללה מחמת ברכה, אינו אלא משום שהוא

ומקשינן לרבי מאיר:

מאי שנא האי ה"י ["האלות"] **דמרבי ביה**, שהוא נדרש לריבוי [של קללות הבאות מחמת ברכות] —

ומאי שנא האי ה"י ["האלה"] **דמעט ביה**, שהוא נדרש למיעוט [של צוואות וקבלות אמן]?!?

ומשנינן: ה"י **דגביה דריבויא** [הכתוב אצל מילה שהיא באה לרבות] — אף הה"י **ריבויא היא**. והיות ו"אלות" בא לרבות אלות ממש, הרי אף הה"י שאצלו, לרבות הוא בא, קללות שמחמת ברכות.

ה"י **דגביה דמיעוטא** — **מיעוטא היא**. והיות ו"אלה" בא למעט קללות שבמשנה תורה, אף ה"י של "האלה" בא למעט צוואות וקבלות אמן.

ותו מקשינן לרבי מאיר:

שנינו במשנה בקדושין סב א, שלעת רבי מאיר: כל תנאי [שאינו כפול] כתנאי בני גד ובני ראובן [כגון שאמר: "הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז", ולא פירש לכפול "ואם לא תתני לא יהא גט"], אינו תנאי. שנאמר [במדבר לט כט, בתנאי שעשה משה עם בני גד ובני ראובן, שיזכו בארץ

הגלעד שבעבר הירדן אם יעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה]: "ויאמר אליהם, אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן כל חלוץ למלחמה לפני ה' ונכבשה הארץ לפניכם, ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחוזו", והוסיף עוד משה ואמר [שם פסוק ל]: "ואם לא יעברו חלוצים אתכם, ונאחזו בתוכם בארץ כנען" [הרי שהוצרך משה לכפול את תנאו].

וטעם הדין שצריך הוא לכפול את תנאו, הוא משום שלדעת רבי מאיר אין אומרים: "מכלל לאו אתה שומע הן", ולא "מכלל הן אתה שומע לאו", נמצא שלא פירש בתנאו שאם לא תתן לו מאתים זוז, לא יחולו הקדושין.

והא לית ליה לרבי מאיר "מכלל לאו אתה שומע הן", ואף לא "מכלל הן אתה שומע לאו", ואם כן למה כותב הוא: "אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה", והרי זו ברכה היא, ופשיטא שאין צריכים אנו לברך את הסוטות; ואף שמכלל ברכה אתה שומע קללה, הרי לרבי מאיר לית ליה מכלל הן אתה שומע לאו?! (11)

אמר רבי תנחום:

"[ואם לא שטית טומאה תחת אישך] **הנקי**

ידלג, אם כן הניחא לרבי מאיר שפותח בכתוב קודם צוואה שניה, אבל לרבי יהודה הרי אינו מתחיל אלא מ"יתן ה' אותך", וכפי שנתבאר לעיל בהערות, ואם כן למה לי קרא למעוטי קבלות?!?

11. על פי רש"י בשבועות לו א; וראה מה שכתב כאן ב"מנחה חריבה".

ידלג, אם כן הניחא לרבי מאיר שפותח בכתוב קודם צוואה שניה, אבל לרבי יהודה הרי אינו מתחיל אלא מ"יתן ה' אותך", וכפי שנתבאר לעיל בהערות, ואם כן למה לי קרא למעוטי קבלות?!?

ובפשטו צריך לומר, שעיקר המיעוט הוא על

מפני מה אמרה תורה: **הבא עפר לסוטה?**

ללמד, שאם זכתה, שנמצאת טהורה, **יוצא ממנה בן אברהם אבינו**. דכתיב ביה: "הנה נא הואלתי לדבר אל ה', ואנכי עפר ואפר".

ואם לא זכתה, תמות ותחזור לעפרה.

ועוד דריש רבא:

בשכר שאמר אברהם אבינו: "ואנכי עפר ואפר",⁽¹³⁾ **זכו בניו לשתי מצות: עפר פוטה ואפר פרה**.

ומקשינן: כיצד אתה אומר שלא זכו ישראל אלא לשתי מצוות השייכות בעפר ואפר, **והאיכא נמי עפר של מצות "כיפוי הדם"** בחיה ועוף?!

ומשינינן: **התם** — בעפר כיסוי הדם — **"הבשר מצוה"** אכן **איכא**, אבל **הנאה ליכא**, אין בזה הנאה לישראל, שהרי הבשר מותר אף בלי שיכסה את דמו,⁽¹⁴⁾ ואין זה קיבול שכר.

אבל בסוטה, יש הנאה לתת שלום בין איש לאשתו, ושלא ירכו ממזרים בישראל אם זונה היא,⁽¹⁵⁾ ואם נקתה, הרי אמרה תורה **"ונזרעה זרע"**, ומבטלת לעז מעל בניה

[ממי המרים המאררים האלה] — בלא יו"ד — **כתיב**, וכאילו אמר "חנקי", והרי הוא נדרש כאילו אמר "טומאה תחת אישך חנקי!".⁽¹²⁾

דריש רבי עקיבא:

איש ואשה נשואים: זכו, ולא היה הוא נואף, ולא היא נואפת, כי אז **שכינה ביניהן**, שהרי חילק הקב"ה את שם "י — ה" ושיכנו ביניהן, יו"ד לאיש וה"י לאשה.

ואם לא זכו, **אש אוכלתן**, שהקב"ה מסלק את שמו מביניהן ונמצאו אש ואש.

אמר רבא:

ואש **דאשה עדיפא מאש דאיש**, שהיא ממהרת לאכול וליפרע משל אשה יותר מן האיש!

ומפרשינן: **מאי טעמא** אש של אשה עדיפא?

כי **האי "אש" של "אשה" מצרף** [סמוך הוא זה לזה], ונוח הוא להדליק, **והאי "אש" של איש לא מצרף**, אינו סמוך, שהרי יו"ד עומדת ביניהם, ואינו נוח כל כך להדליק.

ועוד **אמר רבא:**

המדרש; וראה רש"י [דברים ז ז] על הפסוק "כי אתם המעט מכל העמים", שפירש: הממעטים עצמכם, כגון אברהם אבינו, שאמר "ואנכי עפר ואפר", ויש לעיין אם פירוש אחד הוא, או שני פירושים.

14. רש"י חולין פט א.

15. נתבאר על פי לשון רש"י; ואין כוונתו לומר שהבעל הבא על אשתו זונה, בניו ממזרים, שהרי

12. כן פירש רש"י כאן, אבל בקדושין סב א ובשבועות לו א פירש, שהוא נדרש: "חנקי ממי המרים המאררים האלה — ואת כי שטית". כלומר, אם שטית, חנקי מן המים.

13. פירש רש"י בחומש: וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים [שנלחם עמהם אברהם כדי להציל את לוט, וניצחם], ואפר על ידי נמרוד [שזרקו לכבשן האש, ויצא בלי פגע], לולא רחמין אשר עמדו לי. וביאור זה, הוא על פי

לך, ולא תאמר אני העשרתי את אברם. בלעדי, רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי, ענר אשכול וממרא, הם יקחו חלקם".

כשכר שאמר אברהם אבינו למלך סדום:
"אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך", והבריה עצמו מן הגזל, (17) **זכו בניו לשתי מצוות: חוט של תכלת לציצית כנגד "מחוט", ורצועה של תפלין כנגד "ועד שרוך נעל",** דהיינו רצועה.

ומקשינן: **בשלמא רצועה של תפלין,** אכן יש בזה קיבול שכר, כי הנאה יש בה, **דכתיב: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך",** ותניא: רבי אליעזר הגדול **אומר: מה הוא "שם ה' נקרא עליך"?** — **אלו תפלין שבראש.**

וכיון שעל ידי זה "יראו ממך", הרי יש כאן קיבול שכר.

אלא חוט של תכלת — מאי היא? מה הנאה יש בה, ואיזה קיבול שכר הוא?!

ומשינינן: משום **דתניא: היה רבי מאיר אומר: מה נשתנה צבע התכלת מכל מיני צבעונין** שהזיקתו התורה לציצית?

שאינם ממזרים; וכן באפר פרה יש הנאה שמיטהרים על ידו, (16) ולזכות את ישראל ממעשה העגל, שפרה אדומה ניתנה לישראל לכפר עליו.

דרש רבא:

כתיב [בראשית פרק יד]: "ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר כדרלעומר מלך עילם ותדעל מלך גוים. ויצא מלך סדום ומלך עמורה ומלך אדמה ומלך צבויים ומלך בלע היא צוער, ויערכו אתם [עם ארבעת המלכים] מלחמה בעמק השדים. ועמק השדים בארות בארות חמר, וינסו מלך סדום ועמורה ויפלו שמה, והנשארים הרה נסו. ויקחו [ארבעת המלכים] את כל רכוש סדום ועמורה ואת כל אכלם וילכו. ויחלק [אברהם] עליהם [על ארבעת המלכים] לילה, הוא ועבדיו ויכס, וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק. ויצא מלך סדום לקראתו, אחרי שובו מהכות את כדרלעומר ואת המלכים אשר אתו, אל עמק שוה הוא עמק המלך. ויאמר מלך סדום אל אברם, תן לי הנפש [מן השבי שלי, שהצלת, החזר לי הגופים לבדם, רש"י], והרכוש [מן השבי] קח לך. ויאמר אברם אל מלך סדום, הרימותי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ. אם מחוט ועד שרוך נעל, ואם אקח מכל אשר

מה שכתב כאן רש"י "לטהרוו"; והעיר ב"הערות" מהמבואר בניזיר סא ב, שגוי אין לו טומאה, משום שנאמר: "והזה הטהור על הטמא", כל שיש לו טהרה יש לו טומאה; ונמצא שאם לא היתה טהרת פרה לא היתה טומאת מת.

17. שהרי אותו רכוש של מלך לוט היה, ששבו

אינה אטורה עליו בכרת, שיהיו בניה ממזרים; אלא, היות ויש מי סוטה בעולם, תחוש כל אשה שלא לזנות, שמא ישקוה מי סוטה ותמות, ומתוך כך לא ירבו ממזרים בישראל.

16. ברש"י חולין פח ב ד"ה הנאה ליכא, כתב ד"באפר פרה איכא הנאה, שמטהרו מטומאתו, דאי לאו אפר, אין לו טהרה עולמית, [וזה הוא

ומפרש רבי מאיר: צבע התכלת בא ללמדנו, שכל המקיים מצות ציצית כאילו הקביל פני השכינה; וכיצד מלמד כן התכלת: מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, (18) ורקיע דומה לכסא הכבוד.

ומנין שרקיע דומה לכסא הכבוד? שנאמר: "ויראו את אלהי ישראל, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, ובעצם השמים לטהר", הרי שהרקיע הוא כמו לבנת הספיר, וכתוב בכסא הכבוד: "כמראה אבן ספיר דמות כסא", הרי למדנו שרקיע דומה לכסא הכבוד.

מתניתין:

משנתנו ממשיכה לבאר את דיני כתיבת המגילה, על מה, ובמה, כותבין אותה:

אינו כותב את מגילת הסוטה, הנמחקת במים:

לא על הלוח של עץ.

ולא על הנייר של עשבים, שכותשים

ומדבקים אותם בדבק, ועושין אותו כמין עור.

ולא על הדיפתרא, הוא עור שאינו מעובד כל י"ב-ב צרכו, כי עדיין לא עיבדוהו בעפצים.

אלא על המגילה [קלף].

שנאמר "וכתב את האלות האלה הכהן בספר", דהיינו קלף.

ואינו כותב:

לא בקומוס, הוא שרף האילן, שמתיכו במים וכותב בו, ואינו נמחה במים.

ולא בקנקנתום שאף הוא אינו נמחה במים.

ואף **לא בכל דבר אחר שרושם** ונבלע בקלף, כלומר: שרישמו ניכר ואינו נמחה במים, וכמו קומוס וקנקנתום.

אלא בדיו, (1) שרישמו נמחה במים.

שנאמר: "וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים", הרי משמע: **כתב שיכול להמחות**, ולכן אינו יכול לכתוב בכל אלו. (2)

18. אבל התכלת אינו דומה לרקיע אלא דומה לדומה.

1. כתב רש"י בדיו שלנו של שרף, וראה הרחבה בענין דיו, ב"דבר שאול" סימן כו אות ד.

2. כתב ב"דבר שאול" [כו ה]: נראה דקרא "ד'ומחה" לימוד גמור הוא לתכונת הכתב, ואין זה פסול מציאותי שלא תתקיים מצות מחיקת המגילה, שהרי גם בקומוס וקנקנתום, אם

ממנו המלכים, ואברהם כשהחזירו צריך הוא ליתנו למלך סדום; וראה במהרש"א חולין פט א, שלא היה זה גזל ממש, כי מלך סדום מחל לו, באומרו: "והרכוש קח לך", ועוד שמן הענין נראה שלא היה יכול מלך סדום להציל את רכושו מיד המלכים; ומטעם זה אמר אברהם: "בלעדי רק אשר אכלו הנערים", כי הוא לא רצה ליהנות, משום מידת חסידות, אבל את חלק הנערים השאיר בידם, וראה עוד שם.